

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ЗЕЛЕНА Тетяна

**Психолого-педагогічні особливості формування інформаційно-
комунікаційної компетентності фахівця соціальної сфери / Psychological
and pedagogical features of the formation of
information and communication competence of a social sphere specialist**

спеціальність: 015 039 – Професійна освіта (015.39 Цифрові технології)
освітньо-професійна програма – Фінансова грамотність

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ПОСРзм-21
Т.В. Зелена

Науковий керівник:
к.пед.н., доцент
В.В. Шафранський

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **А.І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ-2025

АНОТАЦІЯ

Зелена Т.В. Психолого-педагогічні особливості формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівця соціальної сфери.
Рукопис.

Дослідження на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» за спеціальністю 015 39 Професійна освіта (015.39 Цифрові технології), освітньо-професійна програма – Фінансова грамотність. Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2025. 50 с.

У магістерській роботі досліджено психолого-педагогічні особливості формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівця соціальної сфери. Зокрема, означені психолого-педагогічні аспекти розвитку, особливості впливу цифрового довкілля на фахівця соціальної сфери та умови формування інформаційно-комунікаційної компетентності. А також сформована модель формування інформаційно-комунікаційної компетентності працівника соціальної сфери засобами комп'ютерних технологій, проведене емпіричне дослідження та дані практичні рекомендації із формування інформаційно-комунікаційної компетентності у працівників соціальної сфери.

ANNOTATION

Zelena T.V. Psychological and pedagogical features of the formation of information and communication competence of a social sphere specialist.
Manuscript.

Research for obtaining the Master's degree in the field of study 015 39 Vocational Education (015.39 Digital Technologies), Educational and Professional Program – Financial Literacy. Western Ukrainian National University. Ternopil, 2025. 50 p.

The master's thesis explores the psychological and pedagogical features of the formation of information and communication competence of a social sphere specialist. In particular, the psychological and pedagogical aspects of development, the features of the influence of the digital environment on a social sphere specialist and the conditions for the formation of information and communication competence are defined. A model of the formation of information and communication competence of a social sphere worker using computer technologies is also formed, an empirical study is conducted and practical recommendations for the formation of information and communication competence in social sphere workers are formulated.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ	
ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ.....	6
1.1. Психолого-педагогічні аспекти розвитку ІКК у професійній діяльності .	6
1.2. Особливості впливу цифрового довкілля на фахівця соціальної сфери .	10
Висновки до розділу 1	13
РОЗДІЛ 2	
УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ	
КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	14
2.1. Актуальність формування ІКК працівника соціальної сфери	
в психолого-педагогічному напрямі	14
2.2. Модель формування ІКК працівника соціальної сфери	
засобами комп'ютерних технологій	23
Висновки до розділу 2	30
РОЗДІЛ 3	
ПРАКТИКА ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ	
ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ	
КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	31
3.1. Емпіричне дослідження особливостей формування ІКК.....	31
3.2. Практичні рекомендації з формування ІКК у працівників	
соціальної сфери	38
Висновки до розділу 3	43
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасне суспільство переживає динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які значною мірою впливають на всі сфери життя, включно із соціальною роботою. Фахівці соціальної сфери все частіше зіштовхуються із необхідністю використовувати цифрові інструменти для організації взаємодії з клієнтами, обробки даних, проведення онлайн-консультацій та координації соціальних проєктів. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) фахівця соціальної сфери є ключовим фактором підвищення ефективності їхньої професійної діяльності. Адже володіння сучасними цифровими технологіями дозволяє забезпечити оперативність, доступність та якість соціальних послуг. Водночас постає питання розвитку психолого-педагогічних підходів до формування таких компетентностей, які б відповідали вимогам інформаційного суспільства. Недостатнє опрацювання науково обґрунтованих методик формування інформаційно-комунікаційної компетентності у фахівців соціальної сфери свідчить про потребу в комплексних дослідженнях. Вивчення психолого-педагогічних аспектів цього процесу є важливим для адаптації освітніх програм і підвищення кваліфікації фахівців, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності соціальної роботи в умовах цифрової трансформації.

Стан дослідження проблеми. Проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців соціальної сфери привертає увагу науковців з різних галузей, зокрема психології, педагогіки та інформаційних технологій. У сучасних дослідженнях висвітлюються питання теоретичного обґрунтування поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, її структури, компонентів та критеріїв оцінювання. Психолого-педагогічні аспекти

формування цієї компетентності детально аналізуються в роботах, присвячених професійному розвитку фахівців соціальної сфери. Значна увага приділяється дослідженню педагогічних умов та методик, що сприяють розвитку інформаційно-комунікаційних навичок у межах формальної освіти та системи післядипломного навчання. Окремо розглядаються питання впливу цифрових технологій на професійну діяльність фахівців соціальної сфери. Науковці наголошують на важливості формування готовності до використання ІКТ у процесі соціальної роботи, а також на необхідності розвитку критичного мислення та здатності до самостійного опанування нових технологій [1-40]. Попри наявність значної кількості досліджень, залишаються недостатньо вивченими такі аспекти, як психологічні особливості сприйняття цифрового середовища фахівцями соціальної сфери, педагогічні моделі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності у контексті швидкої цифровізації суспільства, а також інноваційні підходи до їх навчання. Таким чином, проблема формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців соціальної сфери є актуальною та потребує подальшого комплексного вивчення з диферентом на її психолого-педагогічні аспекти.

Мета дослідження: визначити психолого-педагогічні особливості формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців соціальної сфери.

Об'єкт дослідження: процес формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців соціальної сфери.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні особливості, умови та методики формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців соціальної сфери.

Завдання дослідження:

1) дослідити психолого-педагогічні аспекти розвитку, особливості впливу цифрового довкілля на фахівця соціальної сфери;

- 2) показати умови формування ІК компетентності;
- 3) сформувати модель формування ІКК працівника соціальної сфери засобами комп'ютерних технологій;
- 4) провести емпіричне дослідження та сформувати практичні рекомендації з тематики дослідження.

У дослідженні використовуються теоретичні **методи** аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення наукової літератури. Емпіричні методи включають тестування та спостереження для вивчення рівня сформованості компетентності у фахівців соціальної сфери. Для обробки та узагальнення отриманих результатів застосовуються методи статистичного аналізу.

Наукова новизна дослідження: 1) визначено психолого-педагогічні особливості формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців соціальної сфери; 2) сформовано модель формування ІКК працівника соціальної сфери засобами комп'ютерних технологій; 3) уточнено структурні компоненти компетентності та критерії її оцінювання.

Теоретичне значення. Результати дослідження доповнюють наукові уявлення про формування інформаційно-комунікаційної компетентності фахівців соціальної сфери, збагачують психолого-педагогічну теорію професійної підготовки соціальних працівників в умовах тотальної цифровізації.

Практичне значення. Розроблені рекомендації можуть бути використані у процесі професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, а також для створення освітніх програм і тренінгів, що спрямовані на розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності соціальних працівників.

Структура магістерського дослідження. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку 40 використаних джерел. Загальний обсяг становить 50

сторінок формату А4, а основний текст має 44 сторінки. Результати дослідження відображені в двох публікаціях у вигляді тез доповідей (2024 р.).

РОЗДІЛ 1

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

ЯК ОБ’ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ

1.1. Психолого-педагогічні аспекти розвитку ІКК у професійній діяльності

Розвиток сучасного суспільства неможливо уявити без активного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Цифрові трансформації охоплюють усі сфери життя – політику, економіку, освіту, науку, а також і соціальну сферу. У цьому контексті особливої ваги набуває формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) як ключової здатності особистості адаптуватися до викликів цифрового довкілля та ефективно використовувати його новопосталі можливості. Інформаційно-комунікаційна компетентність – це складна багатовимірна категорія, що охоплює знання, навички та установки щодо ефективного використання інформаційних ресурсів та технологій для обробки, передачі та збереження інформації. Вона поєднує не лише технічні аспекти володіння цифровими засобами, але і здатність до критичного мислення, аналізу інформації, дотримання етичних норм та безпеки в цифровому середовищному довкіллі.

Науковці пропонують різноманітні визначення цього поняття (див. [1-40]). Зокрема, інформаційно-комунікаційна компетентність охоплює здатність знаходити релевантну інформацію, ефективно її обробляти та використовувати для вирішення професійних завдань. Водночас зацентровується увага на важливості комунікаційних навичок у цифровому довкіллі, що

поєднують онлайн-взаємодію, участь у професійних мережах та створення цифрового контенту. Аналіз наукових публікацій дозволив нам виокремити основні компоненти інформаційно-комунікаційної компетентності (рис. 1.1):

1) когнітивний – знання про цифрові технології, принципи їх функціонування та можливості застосування;

2) практичний – навички використання програмного забезпечення, обробки даних, роботи з мережевими ресурсами;

3) комунікативний – здатність ефективно взаємодіяти в цифровому довкіллі, створювати та поширювати контент;

4) критико-аналітичний – здатність аналізувати інформацію, визначати її достовірність та релевантність;

5) етичний компонент – усвідомлення етичних аспектів роботи з інформацією, дотримання принципів безпеки та конфіденційності.

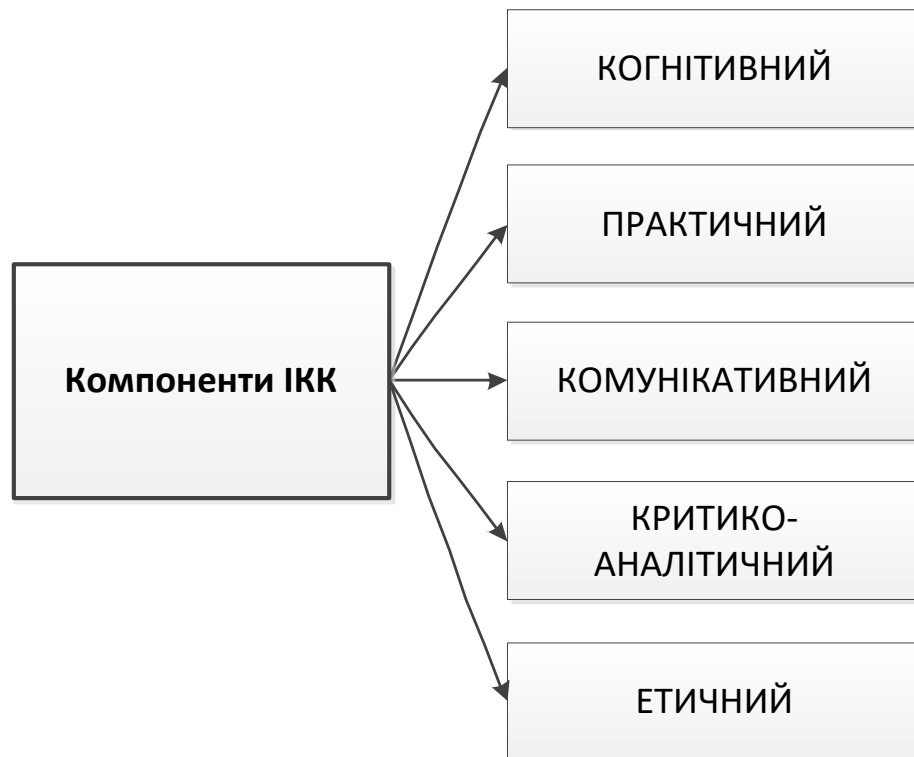

Рис. 1.1. Компоненти інформаційно-комунікаційної компетентності

У професійній сфері інформаційно-комунікаційна компетентність сприяє підвищенню ефективності роботи, оптимізації процесів прийняття рішень та розвитку професійної взаємодії. Зокрема, у соціальній сфері володіння цією компетентністю дозволяє фахівцям забезпечити доступність та якість соціальних послуг через онлайн-платформи, проводити дистанційні консультації та координувати різноманітні проєкти. У контексті освіти формування ІК-компетентності є невід'ємною частиною навчальних програм. Це забезпечує підготовку фахівців, здатних адаптуватися до змінних умов цифрового середовища та використовувати його можливості для професійного розвитку.

Однією з ключових проблем є різний рівень цифрової грамотності серед фахівців різних галузей і сфер. Важливим аспектом також є психологічна готовність до використання цифрових технологій, адже стрімкий потік інформації та необхідність постійного навчання можуть викликати стрес та професійне вигорання. Крім того, важливу роль відіграє проблема етичного використання інформації та забезпечення кібербезпеки. Недотримання принципів захисту даних може мати серйозні наслідки як для окремих осіб, так і для організацій.

Сучасна професійна діяльність характеризується стрімкими змінами та високими вимогами до компетентності фахівців. Формування та розвиток ключових компетентностей стають важливими чинниками успіху у різних галузях. Психолого-педагогічні аспекти розвитку компетентності мають особливе значення, адже впливають на ефективність професійного становлення та здатність особистості адаптуватися до динамічних умов професійного середовища. Психологічна складова розвитку компетентності включає мотивацію, когнітивні процеси, емоційний стан та здатність до саморегуляції. Важливу роль в цьому контексті відіграють внутрішні установки та самооцінка особистості. Позитивна самооцінка сприяє формуванню впевненості у власних

можливостях та готовності брати на себе відповідальність за професійні рішення. Також варто звернути увагу на розвиток критичного мислення та здатності до вирішення проблем. Ці навички дозволяють ефективно аналізувати ситуації, приймати об'єктивні рішення та адаптуватися до нових умов професійної діяльності.

Психолого-педагогічні аспекти передбачають використання ефективних методик навчання та виховання, що сприяють формуванню необхідних компетентностей. Важливими педагогічними принципами є персоналізація навчання, активне залучення студента до навчального процесу та створення мотиваційного середовища. Однією із ключових педагогічних стратегій є застосування компетентнісного підходу, який зорієнтований на розвиток практичних навичок, необхідних для професійної діяльності. Це включає в свій формовиявпроектні методи навчання, симуляційні тренінги та використання кейс-методів.

Для забезпечення ефективного розвитку компетентності у професійній діяльності необхідно створити сприятливі психолого-педагогічні умови. Серед них виділимо наступні (рис. 1.2):

- 1) мотиваційна підтримка – формування внутрішньої мотивації до самонавчання та професійного розвитку;
- 2) особистісно зорієнтована підготовка – врахування індивідуальних потреб, здатностей та особливостей студентів або фахівців;
- 3) інтерактивні методи навчання – залучення до активного обговорення, роботи в групах та розв'язання практичних завдань;
- 4) психологічна підтримка – створення позитивного емоційного середовищного довкілля, що сприяє зниженню тривожності та підвищенню впевненості у власних силах.

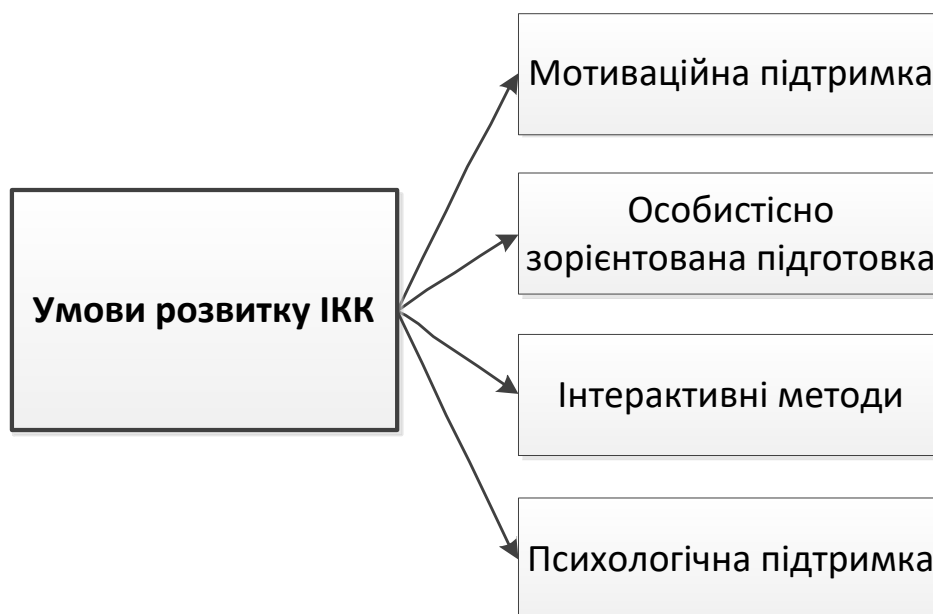

Рис. 1.2. Психолого-педагогічні умови ефективного розвитку ІКК

1.2. Особливості впливу цифрового довкілля на фахівця соціальної сфери

Цифрове середовище стало невід’ємною частиною повсякденного життя людини в цьому столітті, визначаючи нові горизонти у розвитку комунікації, доступі до знань і організації соціальних взаємодій. У цьому контексті психологічні аспекти сприйняття цифрового довкілля набувають особливої важливості, оскільки вони визначають, як людина взаємодіє із інформаційними технологіями та як ці взаємодії впливають на її емоційний і когнітивний стан. Вивчення цього феномену є необхідним для розуміння того, як цифрові технології формують свідомість сучасної людини та її ставлення до навколишнього світу. Цифрові технології, завдяки своїй здатності швидко обробляти величезні обсяги інформації, призводять до суттєвих змін у

когнітивних процесах. Одним із основних аспектів, на який звертають увагу науковці, є зміна механізмів пам'яті та уваги. Сьогодні людина постійно оточена інформаційними потоками й зіштовхується із феноменом інформаційної перевантаженості, що знижує її здатність зберігати та обробляти інформацію у довготривалій пам'яті. Водночас, цифрове довкілля сприяє розвитку короткострокової пам'яті, оскільки користувачі часто працюють з малими фрагментами інформації, яка постійно оновлюється. Важливим є й ефект «мультитаскінгу» (многозадачності), який викликає суперечливі результати в психологічних дослідженнях. Виконання декількох завдань одночасно може як знижувати загальну ефективність розумових процесів, так і, за певних умов, ця здатність може бути корисною для розвитку швидкості реакцій і адаптивності.

Із емоційної точки зору цифрові технології мають подвійний ефект. З одного боку, вони можуть слугувати джерелом підтримки та розвитку емоційних зв'язків, з іншого ж – спричиняти стрес і негативні емоції через переважання віртуальних взаємодій над реальними. Сучасні соціальні мережі, наприклад, створюють атмосферу соціального порівняння, яка може привести до відчуття незадоволення власним життям і зниження самооцінки, особливо серед молоді. Психологи також акцентують увагу на феномені «цифрової залежності», коли людина не здатна відмовитися від використання цифрових пристроїв навіть за шкоду своїм емоційним і соціальним відносинам. Іншою стороною цифрового довкілля постає можливість підвищити рівень емоційної підтримки, яку користувачі можуть отримати завдяки соціальним платформам. Проте, при недостатній регуляції, інтенсивне використання цифрових технологій може призвести до ізоляції і втрати живих соціальних контактів, що, в свою чергу, має серйозні наслідки для психічного здоров'я людини.

Одним із важливих аспектів сприйняття цифрового середовища є взаємодія людини з інтерфейсами. У психології користувацьких досвідів (UX-дизайн) вивчається, як саме інтерфейс технологій може впливати на

користувачів. Чіткість навігації, швидкість відповіді, зручність використання – ці чинники визначають, чи буде людина відчувати задоволення від користування певним продуктом чи навпаки – роздратування. Наприклад, дослідження показують, що навіть незначні труднощі у використанні інтерфейсу можуть викликати у користувачів емоційний стрес або фрустрацію. Вивчення психології сприйняття цифрових технологій також включає дослідження таких факторів, як вплив візуальних елементів інтерфейсу (колір, форма, анімація), що можуть активувати різні емоційні реакції у користувача. Важливим є розуміння того, як психологічні потреби користувачів – такі як потреба у безпеці, комфорті та особистісній автономії – можуть бути задоволені через дизайн і функціональність цифрових платформ.

Цифрове довкілля стало основним способом комунікації для багатьох людей. Однак, хоча воно дозволяє зберігати зв'язок на відстані, одночасно воно має і психологічні наслідки для особистих взаємин. Наприклад, у порівнянні з традиційною комунікацією, де присутня невербальна складова, цифрова комунікація значно обмежена у вираженні емоцій та соціальних сигналів. Це може призвести до непорозумінь, емоційного відчуження та навіть депресії. Також варто зазначити, що цифрова комунікація стимулює розвиток нових соціальних норм, таких як швидкість реакцій, постійна доступність і «тихі» комунікаційні коди, які значно змінюють звичні способи взаємодії між людьми.

З огляду на вищезазначене, важливо враховувати, як використання цифрових технологій може впливати на психологічне благополуччя людини. Інтенсивна й безконтрольна взаємодія із цифровим довкіллям може призвести до вигорання, депресії, тривожних розладів. Фахівці рекомендують впроваджувати стратегії здорового використання цифрових технологій, такі як регулярні перерви від екранів, встановлення обмежень на час, проведений у соціальних мережах, та розвитку різноманітних видів «цифрового детоксу».

Висновки до розділу 1

Розуміння сутності та значення інформаційно-комунікаційної компетентності сприяє не лише підвищенню ефективності професійної діяльності, але й формуванню стійкості до викликів цифрового довкілля. Одним із основних викликів розвитку компетентності є швидкі технологічні зміни та необхідність постійного оновлення знань. Нині надважливо враховувати різноманітність психолого-педагогічних характеристик фахівців, що впливає на ефективність навчальних стратегій. Психолого-педагогічні аспекти розвитку компетентності у професійній діяльності мають ключове значення для формування конкурентоспроможних фахівців, котрі здатні ефективно працювати в умовах швидких змін. Психологічні аспекти сприйняття цифрового довкілля є складним і багатогранним феноменом, який вимагає уваги з боку не лише психологів, а й розробників цифрових технологій, соціальних антропологів і медіаекспертів. Вивчення цього аспекту допомагає не лише зрозуміти, як цифрові інструменти впливають на свідомість людини, а й створювати ефективніші стратегії використання технологій, які сприятимуть збереженню психічного здоров'я та благополуччя громадян.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

2.1. Актуальність формування ІКК працівника соціальної сфери в психолого-педагогічному напрямі

У світі, де інформація стає головною ланкою будь-якого процесу, а інформаційні технології стають доступними усім без винятку мешканцям планети, зростає вимога не стати фахівцем вузького спрямування, а бути готовим до постійного зростання, здатним до самоосвіти, мати можливість перемикатися з одного виду діяльності на інший. Все це стає дуже затребуваним за умов плину століття інформаційних технологій та інформаційного суспільства, головною цінністю котрого є здатність добре орієнтуватися в інформаційному просторі, вміння здійснювати повновагомий набір операцій із отриманою інформацією. Враховуючи всі ці чинники, можна вести мову про те, що однією з ключових компетенцій працівника соціальної сфери є інформаційна компетенція.

Комплекс всебічної інформатизації суспільства визначають затребуваність фахівців соціальної роботи, які мають високий рівень професійної компетенції, комплекс знань у галузі інформаційних технологій, швидку реакцію на соціальні зміни, вміння адаптуватися до інновацій, комунікабельністю та ефективністю у вирішенні завдань у нестандартних ситуаціях. Все це говорить про необхідність формування інформаційної компетенції фахівця соціальної сфери в умовах ЗВО та подальшого підвищення

кваліфікації, що визначає передумову розвитку професіонала нового покоління, яке використовує у своїй діяльності та роботі з клієнтом сучасні інформаційні технології.

Говорячи про значущість інформаційної компетенції в призмі сучасного освітнього простору, відзначаємо те, що вона є частиною загального процесу інформатизації, що є своєрідним «об'єктивним процесом», і її розвиток нерозривно пов'язаний із процесом інформатизації. З цього випливає, що термін інформаційна компетенція з кожним роком дедалі частіше стає предметом психолого-педагогічних досліджень. Якщо розглядати поняття компетенція, то визначень з цього приводу у науковому середовищі існує безліч. У загальному сенсі ми позначаємо її як якусь спочатку задану вимогу до освіти та відповідної підготовки фахівця, необхідне для якісного виконання ним своїх професійних обов'язків. Якщо взяти поняття «інформаційна компетенція», то її визначень не так багато, і пов'язують її з певною спеціальністю або конкретним дослідженням.

Переходячи до інформаційної компетенції, слід сказати, що на відміну від понять «компетенція» і «компетентність» термін «інформаційна компетенція» пов'язують, зазвичай, з певною спеціальністю чи з конкретним дослідженням. Інформаційна компетенція позначається як уміння використовувати саму інформацію, а не її засоби. У соціумі знання є важливою частиною вміння знаходити необхідну інформацію, а також її оцінювати, аналізувати та обробляти [7; 12; 23]. Уміння використовувати новітні засоби інформації, засоби інформаційних технологій, вміння користуватися цією інформацією, обробляти та оцінювати її визначають інформаційну компетенцію фахівця соціальної сфери. Інформаційну компетенцію можна визначати як:

1) володіння знаннями, уміннями, навичками та досвідом їхнього використання при вирішенні шереги соціально-професійних завдань засобами

нових інформаційних технологій, а також уміння удосконалювати свої знання та досвід у професійній сфері;

2) «нова грамотність», що включає вміння активно і самостійно використовувати інформацію людиною, навички прийняття нових рішень у складних ситуаціях з використанням технічних засобів;

3) володіння сучасними інформаційними технологіями, розуміння їхньої ролі та застосування в освітньому процесі.

Ми дотримуємося визначення, що характеризує інформаційну компетенцію як «складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь у галузі інноваційних технологій та певного набору особистісних якостей» [14, с. 84]. У дослідженнях з комп'ютерної компетентності соціального працівника інформаційна компетенція сприймається як здатність використовувати широкий діапазон інформаційно-комунікаційних технологій у процесі їхньої підготовки та майбутньої професійної діяльності [9; 11; 23; 29; 40]. Слід підкреслити, що дані визначення зроблені дослідниками з різних галузей наукового знання, проте серед різних точок зору можна виділити загальне, а саме те, що всі вони пов'язані зі знаннями, вміннями та навичками в інформаційному полі та на основі інформаційних технологій.

Провівши аналіз даних визначень інформаційної компетенції ми виявили важливість того, що вони містять у собі дві ключові складові – індивідуальні та особистісні характеристики, що відображають досвід роботи з інформацією, знання, вміння, навички в галузі сучасних інформаційних технологій, які у свою чергу можна порівняти з поняттям «інформаційна компетенція» як частина і ціле. інформаційною компетенцією, властиво вміти користуватися інформаційними технологіями для вирішення професійних та інформаційних завдань.

Проаналізовані визначення компетентності, компетенції, інформаційної компетенції, і навіть аналіз позицій з цього питання підводять нас до того що, щоб дати визначення інформаційної компетенції соціального працівника. Тут слід згадати про значення інформаційних технологій та важливість формування інформаційної компетенції для соціального працівника та для соціальної сфери взагалі. Застосування інформаційних технологій у соціальній роботі з різними групами населення за умов війни і подальшої відбудови є важливим завданням. Нині функціонування та розвиток соціальної сфери неможливе без обміну інформацією. Відбувається стрімке впровадження сучасних комп'ютерних та інформаційних технологій у соціальну сферу та виконання соціальним працівником таких функцій, як: 1) діагностика; 2) збір та аналіз інформації; 3) інформування; 4) навчання; 5) вирішення соціальних та психологічних проблем; 4) контроль. А це практично неможливо без використання комп'ютера та інформаційних технологій, які у час дозволяють ефективно вирішувати соціальні, економічні, управлінські та інші завдання, не використовуючи у своїй ручний спосіб обробки інформації. Ця ситуація говорить про те, що для соціального працівника використання ІКТ – це головний інструмент його професійної діяльності та одне з джерел професійного зростання, основною ланкою виступає діяльна складова.

Ми розуміємо ІКК як особисто-інтегральну характеристику фахівця соціальної сфери, що виражається у здатності використовувати комплекс знань, умінь та навичок інформаційно-комунікаційних технологій у процесі свого навчання та з метою подальшого продуктивного здійснення своєї професійної діяльності. Себто інформаційна компетенція соціального працівника розглядається як складне системне утворення, що поєднує комплекс знань про сучасні інформаційні технології і принципи їх використання в освітньому процесі і професійній діяльності. ІКК працівника соціальної сфери визначає

рівень його конкурентоспроможності у професійному середовищі та на ринку праці в умовах стрімкого розвитку ІТ.

Сучасні вимоги держави та суспільства до якості та ефективності надання соціальних послуг населенню не можуть бути задоволені, якщо працівники соціальної сфери не повно володіють навичками використання інформаційно-комп'ютерних технологій, що доповнюють та розширюють потенціал технологій соціальної роботи. У зв'язку з цим одне з пріоритетних завдань полягає у підготовці соціальних працівників, які не тільки володіють загальними та спеціальними професійними знаннями, вміннями та навичками, необхідними для даної спеціальності, але й здатні активно використовувати постійно оновлений арсенал інформаційних та комп'ютерних засобів, адекватно включаючи в технології соціальної роботи.

Готовність спеціаліста соціальної сфери до використання комп'ютерних технологій у вирішенні професійних завдань проявляється у рівні сформованості його комп'ютерної компетентності як складової професійної компетентності. Комп'ютерна компетентність соціального працівника – це невід'ємна складова його професійної компетентності, що є інтегральною особистісною якістю, що виявляється в:

- ціннісному ставленні до комп'ютерних технологій як засобу вдосконалення технологічного оснащення професійної діяльності та власного становлення та розвитку як фахівця;
- усвідомленому інтересі до комп'ютерних технологій та сформованих мотивів безперервного оволодіння ними для вирішення навчальних, дослідницьких та професійних завдань;
- стійких знаннях у галузі інформаційних технологій, уявлень про їх роль та місце у вдосконаленні технологій соціальної роботи;
- вміннях та навичках їхнього доречного використання при вирішенні професійних завдань в етичних рамкових межах професії.

Розуміння того, як саме комп'ютерні технології задіяні у професійній діяльності соціального працівника у проєкції на дидактичну систему формування всіх складових професійної компетентності, дозволить інтенсифікувати процес підготовки і перепідготовки, зробити його більш цілеспрямованим, скоротити етап емпіричного входження у професію. Будь-яка система успішно функціонує та розвивається за дотримання певних умов. Отже, формування комп'ютерної компетентності соціального працівника у межах розробленої нами системи відбуватиметься ефективніше під час створення спеціального комплексу психолого-педагогічних умов. Під психолого-педагогічними умовами ми розуміємо сукупність необхідних заходів, які б успішності формування комп'ютерної компетентності соціального працівника. Ми припускаємо, що цілеспрямоване, ефективне формування комп'ютерної компетентності можна здійснити за наступних психолого-педагогічних умов:

- 1) безперервний розвиток мотивації на застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності;
- 2) використання інформаційних технологій у процесі навчання та перепідготовки на міжпредметному рівні;
- 3) долучення засобів дистанційної підготовки.

Інформаційні потреби є провідними на всіх рівнях ієрархії потреб людини, але за умов інформатизації всіх сфер життєдіяльності суспільства потреба людини у розвитку своєї комп'ютерної компетентності стає домінуючою системою вищих потреб. Формуючи мотивацію на оволодіння та застосування комп'ютерних технологій, ми звернулися до ієрархічної моделі мотивації А. Маслоу. Посилаючись на дослідження [1; 7; 8; 23; 31; 38], у цій моделі в числі основних п'яти рівнів виділяємо чотири послідовні рівні потреб, які мають безпосереднє відношення до діяльності із використанням комп'ютерних технологій – безпеки, належності, самоповаги, самоактуалізації.

1. Потреби безпеки виражаються у прагненні стабільності, захищеності, організованості. Фахівці надають перевагу чіткій структурі та регламентованості, негативно сприймають можливості вільного вибору, які надають комп'ютерні технології, насторожено ставляться до нововведень, їм необхідна участь у плануванні своєї роботи з будь-якими програмними засобами. Сприяти розвитку цього контингенту, вивести їх за рамки звичних уявлень, зацікавити можливостями ІКТ можна, чітко спланувавши роботу з проблемно-модульною програмою. За тими позиціями, де фахівець має хоч якась невизначеність (наприклад, для виконання розрахунків потрібно самостійно обрати програму), ми пропонуємо проаналізувати, що обіцяє той чи інший вибір, тим самим показуючи, що і ситуація вибору також може бути природним елементом структури його фахової діяльності. Діючи подібним чином, ми домагаємося не тільки достатньо повноцінного задоволення потреб безпеки, але й відкриваємо шлях до розвитку ініціативності у прийнятті рішень, відповідальності. Пізнавальна діяльність із чітко регламентованої стає більш самостійною та творчою.

2. Потреби виражаються у прагненні до прийняття у соціальній групі. Домінуючою метою тут є групова приналежність, що виявляється у мотивах спілкування та співробітництва. Працюючи невеликими групами над вирішенням спільної задачі з використанням ІКТ, працівники соціальної сфери спільно шукають відповіді на запитання тестових програм, підбирають дані для обчислювальних експериментів, спільно будують діаграми, схеми, таблиці, розробляють комп'ютерні презентації.

3. Потреби самоповаги – почуття власної значущості, повага до колег і клієнтів. Підкріплення потреб самоповаги ґрунтується на створенні умов, в яких фахівець почуватиметься компетентним, впевненим у тому, що він здатний самостійно впоратися з поставленими перед ним завданнями. Крім того, дуже важливим у цьому плані є також свідомість того, що результати

діяльності та сама його діяльність (у нашому випадку комп'ютерна) належним чином визнається та оцінюється іншими. Отже, навчальні програми обов'язково мають будуватися в такий спосіб, щоб за адекватних зусиль створювалася ситуація успіху.

4. Потреби самоактуалізації – прагнення розкриття своїх здібностей, зреалізація потенціалу особистості. Самоактуалізацію не можна розглядати як деякий кінцевий стан, правильніше вважати її процесом актуалізації можливостей людини. Для комп'ютерної діяльності – це розвитку здібностей роботи з використанням комп'ютерних технологій, ініціативності, самостійності. Провідним мотивом тут можна назвати прагнення найповніше розкрити свій потенціал. У комп'ютерній діяльності це проявляється прагненням не до високих оцінок, а до знань у галузі комп'ютерних технологій, до їх поповнення. Підкріплення мотивації самоактуалізації буде надання певної самостійності у проєктуванні індивідуальної траєкторії фахового поступу.

Формування мотиваційного компонента готовності до професійної діяльності – один із найскладніших аспектів, оскільки пов'язаний із необхідністю цілісного оформлення ціннісно-мотиваційної сфери особистості фахівця, яка, у свою чергу, тісно співвідноситься з ціннісними орієнтаціями, необхідними особистісними та професійними якостями. Низька особистісна значимість своїх досягнень у різних видах діяльності може гальмувати розвиток людини, а висока стимулювати розвиток людини, котра зорієнтована на фахову самореалізацію.

Для підвищення мотивації можна використовувати спеціально підготовлені дидактичні завдання, що стимулюють інтерес до засобів комп'ютерних технологій. У тому числі:

1) ілюстрація авторської позиції з допомогою засобів графічного узагальнення інформації (таблиці, схеми, гістограми);

- 2) підготовка виступів, що супроводжуються електронною презентацією, включення до них відео та аудіоматеріалів;
- 3) створення електронних варіантів особових справ клієнтів;
- 4) розробка структури електронних таблиць для узагальнення результатів моніторингу;
- 5) створення зразків інформаційно-реklamних матеріалів для тієї чи іншої соціальної установи чи закладу.

Завдяки цьому у фахівців розвинеться інтерес та потреба у подальшому вдосконаленні власних знань та умінь, що розширюють їх професійні можливості, що загалом сприятиме зростанню пізнавальної активності в галузі комп'ютерних технологій, формуванню позитивної мотивації на оволодіння ними.

Обґрунтуємо таку психолого-педагогічну умову, що сприяє ефективному формуванню комп'ютерної компетентності соціального працівника, як використання інформаційних технологій у процесі підготовки фахівців на міжпредметному рівні. Формування компетентності в галузі комп'ютерних технологій має бути безпосередньо пов'язане із цілями професійної підготовки, а характер діяльності має бути визначальним у відборі та побудові змісту. На наш погляд, істотну роль у вдосконаленні підготовки соціальних працівників виконує варіативна частина змісту освіти, котра покликана поглибити, розширити, конкретизувати базові знання та вміння. Актуалізація міжпредметних зв'язків здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності, до якого акумульовано різноманітні форми проведення занять з використанням засобів інтерактивного навчання (чати, форуми, віртуальні екскурсії, віртуальні дошки та ін.).

Використання засобів інтерактивного навчання у навчально-пізнавальної соціальних працівників служить одночасно двом цілям: з одного боку, відбувається цілеспрямоване формування комп'ютерних компетенцій, з другого

боку, йде процес формування професійних знань, умінь і навиків, адже методи та засоби, що використовуються у навчальному процесі, відповідають завданням конкретних етапів основної програми підготовки, їхньої спеціалізації. У цьому застосування інтерактивних засобів навчання позитивно позначається підвищення якості засвоєння знань.

2.2. Модель формування ІКК працівника соціальної сфери засобами комп'ютерних технологій

Теоретичне вивчення проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності у соціальних працівників та аналіз науково-методичної літератури продиктували нам необхідність побудови відповідної моделі. Найбільш поширеним типом моделей у наукових дослідженнях є структурно-функціональна модель, що визначає у своїй основі сутнісні зв'язки та відносини між різними компонентами та елементами системи [3; 7; 14; 19; 33; 35]. У нашому дослідженні ми розробили модель формування інформаційної компетентності соціального працівника засобами комп'ютерних технологій, у якій представлено взаємодію наставника та наступника. Необхідним кроком під час створення моделі є вибір істотних властивостей досліджуваного процесу чи його формалізація. Під моделлю інформаційної компетентності соціального працівника ми розуміємо єдину, взаємопов'язану систему, що забезпечує процес навчання працівників соціальної сфери, де в умовах застосування навчальних засобів методів та форм інформаційна компетентність формується як цілісна система знань та умінь, що забезпечує конкурентоспроможність особистості, її орієнтацію на самоосвіту, самовдосконалення та самоудосконалення.

До передумов, що актуалізують розробку моделі формування ІКК соцпрацівника засобами комп'ютерних технологій, ми відносимо існуючі протиріччя між різко зростаючими обсягами соціально зорієнтованої інформації в сучасному суспільстві та недостатнім рівнем підготовки для роботи з нею соціальних працівників, а також сучасними вимогами до фахівця соціальної роботи із урахуванням його професійної діяльності. Дані передумови визначають соціальне замовлення суспільства на підготовку фахівців соціальної роботи, які мають високий рівень інформаційної компетентності. Розроблена нами модель має чотири структурні блоки (рис. 2.1).

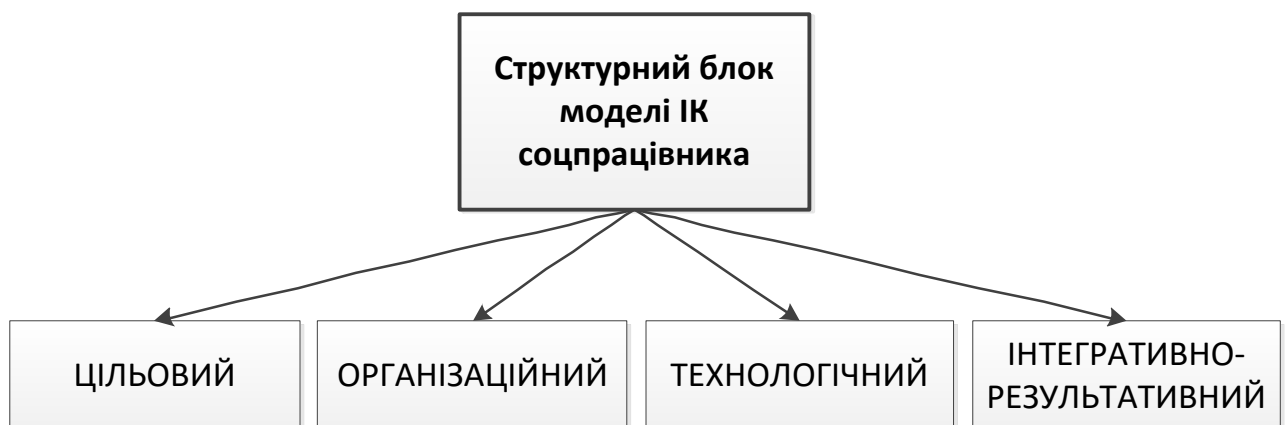

Рис. 2.1. Структурні блоки моделі формування інформаційної компетентності соціального працівника

Цільовий блок моделі формування інформаційної компетентності соціального працівника засобами комп'ютерних технологій представлений метою, що полягає у формуванні у соціальних працівників інформаційної компетентності засобами комп'ютерних технологій. Організаційний блок моделі включає методологічні підходи, дидактичні засади процесу формування

інформаційної компетентності соціального працівника та його структурні компоненти. В основу нашої моделі такі методологічні підходи: 1) системний, 2) компетентнісний, 3) аксіологічний та 4) діяльнісний.

Спираючись на системний підхід, ми виходили з того, що процес побудови моделі формування інформаційної компетентності соціального працівника засобами комп'ютерних технологій представлено як цілісний психолого-педагогічний механізм, послідовність певних дій, що сприяють досягненню поставленої цілі, і, як наслідок, є правомірним розглядати його як систему, що містить всі необхідні властивості, зв'язки і системотвірні чинники даного процесу. Актуальність вибору компетентнісного підходу при побудові моделі інформаційної компетентності соціального працівника викликана тим, що саме цей підхід у своєму змісті відображає основні аспекти модернізації освіти. Застосування діяльнісного підходу означає використання у процесі підготовки соціальних працівників різних видів, форм та методів інформаційної діяльності, яка сприятиме формуванню всіх структурних компонентів інформаційної компетентності.

Інформаційна діяльність соціального працівника включає всі інформаційні процеси, такі як сприйняття, зберігання, переробка, осмислення, оцінка, видача необхідної професійно-детермінованої інформації, спрямованої на ефективну навчальну та професійну діяльність в результаті взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу. Зазначимо, що при формуванні інформаційної компетентності соціальних працівників засобами комп'ютерних технологій діяльнісний підхід буде спрямований на:

1) побудову навчання із урахуванням його інформаційних засновків, що спираються на індивідуальні особливості сприйняття, переробки, зберігання, аналізу, осмислення та відтворення інформації;

2) широке використання у навчанні можливостей сучасних комп'ютерних технологій;

3) посилення діяльнісного аспекту навчання шляхом впровадження в його систему сучасних психолого-педагогічних технологій, що забезпечують розвиток не тільки загальнонаукових навичок та способів діяльності, а й спеціальних, пов'язаних з різними аспектами отримання, зберігання, обробки, передачі та використання професійно зорієнтованої інформації.

Вищезгадані методологічні підходи до процесу формування інформаційної компетентності соціальних працівників дозволяють нам визначити обумовлені ними принципи.

Принцип цілісності. Передбачає спрямованість психолого-педагогічної діяльності на одночасне формування всіх компонентів інформаційної компетентності, визначення зв'язків між ними.

Принцип свідомості та активності. Характеризується активністю соціального працівника, його сутністю, тим, що не просто отримує, переробляє інформацію тощо, а й приймає усвідомлене рішення, діє. Має індивідуальну оцінку до своїх дій, активно прагне мети.

Принцип гуманізації. Полягає в тому, що формування інформаційної компетентності соціального працівника має містити орієнтацію на професійні та ціннісні установки у процесі професійної роботи з клієнтами, орієнтацію на людину як найвищу цінність, забезпечення захисту прав та свобод клієнта під час роботи з її персональними даними, повага на прийняття самостійного рішення на будь-якому етапі спільних дій, володіння фахівцем високими моральними та інтелектуальними якостями, настільки необхідними для даної сфери діяльності.

Принцип діалогізації та міжпредметної інтеграції. Тісно переплітається із фундаментальними характеристиками навчання – взаємодією та взаємовпливом суб'єктів освітнього процесу. Його реалізація передбачає виділення інваріантної та варіантної складових процесу навчання, що розкриваються відповідно до розвитку сучасних засобів та методів, у тому

числі і за допомогою комп'ютерних технологій, та їх застосуванням на міждисциплінарному рівні у процесі підготовки та перепідготовки працівників соціальної сфери. Таким чином, відбувається узгоджене вивчення теорій, понять, законів, дисциплін інваріантної складової та предметів профільного спрямування, загальнонаукових методологічних принципів та загальнонавчальних прийомів мислення.

Принцип суб'єктності. Передбачає долучення соціальних працівників у види та форми діяльності, що дозволяють їм продуктивно та різнобічно працювати із професійною інформацією (отримувати, аналізувати, узагальнювати, систематизувати, адаптувати її до специфіки діяльності, а також взаємодіяти з іншими людьми у процесі навчання і фахової діяльності).

Принцип поліфункціональності. Характеризується використанням у процесі професійної підготовки соціальних працівників засобів комп'ютерних технологій у навчально-пізнавальній діяльності як предмета вивчення, засоби навчання, засоби вирішення професійно зорієнтованих завдань.

Принцип рефлексивності. Передбачає використання у ході формування інформаційної компетентності соціальних працівників засобами комп'ютерних технологій, форм та методів, що долучають у діяльність з рефлексії, що сприяє розвитку процесів самоаналізу, самосвідомості особистості за рахунок побудови навчальних завдань, вирішення яких викликає певні труднощі. Цей принцип передбачає орієнтацію на творчу самореалізацію особистості, розвиток інтелектуальних здібностей у процесі розробки та реалізації, професійно зорієнтованих проєктів, створення нових продуктів інформаційної діяльності.

З опорою на методологічні підходи та дидактичні засади нами виявлено структурні компоненти інформаційної компетентності (рис. 2.2):

– когнітивний (представлений яскраво вираженим ступенем осмислення соціальним працівником майбутньої професійної діяльності як нового поля у пізнавальній та інформаційній діяльності);

– діяльнісний (передбачає сформованість умінь та навичок використання комп’ютерних технологій у процесі сприйняття, зберігання, аналізу, оцінки, видачі необхідної інформації);

– аксіологічний (характеризується вираженим ступенем сформованості ціннісних орієнтацій соціального працівника щодо використання інформаційних процесів).

Рис. 2.2. Структурні компоненти інформаційної компетентності

Технологічний блок моделі формування інформаційної компетентності соціального працівника у виші засобами комп’ютерних технологій містить зміст, етапи, методи, засоби, форми навчання, а також педагогічні умови. Вибір змісту навчання в рамках реалізації запропонованої нами моделі буде орієнтований на активне використання комп’ютерних технологій соціальними працівниками для розвитку навичок аналізу, збереження, обробки, передачі та осмислення професійно значущої інформації задля ефективного застосування у

професії, використання спеціалізованого програмного забезпечення у профдіяльності.

Зміст процесу формування інформаційної компетентності соціального працівника засобами комп'ютерних технологій ми поділяємо на три етапи: 1) адаптивно-настановчий; 2) репродуктивно-діяльнісний; 3) професійно зорієнтований. У процесі зреалізації запропонованих етапів та перевірки психолого-педагогічних умов основними видами діяльності соціальних працівників при формуванні інформаційної компетентності будуть навчально-професійна, інформаційна, науково-дослідна, проєктна. Засобами навчання є як традиційні (підручники, посібники, монографії, методичні рекомендації), так і інноваційні (віртуальні екскурсії, мережеві навчальні курси, вікі-технологія для організації групової проєктної діяльності, технологія веб-квест, що реалізується на міжпредметному рівні, ІТ-технологія та ін.). Дані засоби використовуються на лекційних, практичних, семінарських заняттях у процесі проходження практики та подальшої фахової діяльності, при виконанні науково-дослідних завдань, Інтегративно-результативний блок моделі містить рівні, критерії та показники оцінки сформованості інформаційної компетентності соціальних працівників засобами комп'ютерних технологій.

З опорою на структурні компоненти для визначення результатів формування інформаційної компетентності соціального працівника ми використовували наступні критерії: 1) мотивуючий, 2) орієнтувальний і 3) формувальний.

Основні показники орієнтувального критерію:

- розуміння сутності та значення інформації у розвитку сучасного інформаційного суспільства та соціальної сфери;
- знання про основні методи та засоби обробки отриманої інформації за допомогою засобів комп'ютерних технологій;

- знання про призначення та способи використання інформаційних ресурсів.

Основні показники мотивуючого:

- мотивація до інформаційної діяльності, розуміння важливості та необхідності використання комп'ютерних технологій у професійній роботі;

- ініціативність у застосуванні комп'ютерних технологій у практичній діяльності;

- пізнавальна активність у роботі з професійно зорієнтованою інформацією.

Основні показники формувального:

- уміння працювати з джерелами інформації професійного характеру, аналізувати, синтезувати, узагальнювати отриману інформацію у вирішенні професійних завдань;

- навички творчого застосування комп'ютерних технологій (комп'ютер, проєктор, інтерактивна дошка тощо) у процесі професійної інформаційної діяльності;

- вміння інтерпретувати та адаптувати інформацію до завдань професійної спрямованості.

Висновки до розділу 2

За умов збільшення обсягів професійної інформації, розвитку інформаційно-пошукових систем та комп'ютерних технологій у діяльність закладів соціального захисту населення впроваджуються інноваційні форми та технології роботи, що дозволяють розширити спектр соціальних послуг, підвищити їхню якість та ефективність. Це формує підвищені вимоги до рівня професійної підготовки фахівців соціальної сфери, котрі здатні оперувати

великими масивами інформації, здійснюючи збір і систематизацію якої, фахівець приймає рішення, складає програму дій, визначає зміст, організаційні форми та методи соціальної роботи. Цим актуалізується значущість удосконалення процесу професійної підготовки соціальних працівників, що спрямована на формування їхньої інформаційно-комунікаційної компетентності. Модель формування інформаційної компетентності соціальних працівників засобами комп'ютерних технологій є цілісною психолого-педагогічною системою, що спрямована на формування у соціального працівника високого рівня інформаційно-комунікаційної компетентності.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИКА ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

3.1. Емпіричне дослідження особливостей формування ІКК

Нині стає все більш очевидним, що комп'ютерна техніка є вже доступним та мобільним засобом для соціальних працівників, відбувається активне впровадження ІКТ у сферу професійної діяльності, у всі сфери життєдіяльності людини. Проте значним бар'єром у цьому стала інформаційно-комунікаційна некомпетентність. Наша точка зору щодо значущості та важливості інформатизації, оволодіння працівниками соціальної сфери інформаційною та комунікаційною компетентністю узгоджується із позицією дослідників, які вважають, що освоєння нової техніки – це не тільки знайомство з новими інформаційними технологіями, а й уміння грамотно їх використати у своїй професійній діяльності. Безумовно, володіння інформаційними компетентностями важливе, але також важливо використовувати інформаційну компетентність на вирішення актуальних фахових завдань, що пов'язані із передачею інформаційних повідомлень, відомостей та необхідністю постійного здійснення обміну інформацією. Тобто комунікаційна компетентність, що розширює можливості інформаційної. Це дозволяє нам говорити про ІКК працівника соціальної сфери. У нашому розумінні ІКТ стає однією з ключових компетентностей у професійної діяльності у зв'язку з всебічним поширенням мереж у людську життєдіяльність.

При всій безперечній теоретичній та практичній значущості наявних досліджень слід підкреслити, що не вивчені достатньо питань використання ІКТ; формування їх ІКК на етапі професійної підготовки на основі створення інформаційно-комунікаційного освітнього середовища (ІКОС). Організація процесу фахової підготовки і перепідготовки з урахуванням активного використання можливостей нових ІКТ, сучасних психолого-педагогічних технологій, з погляду, дозволяє більш рівні вирішувати завдання модернізації підготовки та перепідготовки фахівців соціальної сфери.

У результаті проведеного аналізу нами виявлено протиріччя між потребою держави та суспільства у формуванні ІКК та відсутністю цілісного та експериментального забезпечення даного процесу; між потребами у використанні ІКТ у професійній діяльності та недостатнім рівнем розробленості умов їх підготовки до цього; між необхідністю розробки методичного забезпечення на основі ІКТ та недостатнім рівнем ІКК фахівців соціальної сфери. Дані протиріччя визначають актуальність проблеми формування ІКК, яку ми розглядаємо як частину професійної компетентності фахівця соціальної сфери, і визначають проблему дослідження.

Формування ІКК стане можливим, якщо будуть виконані наступні умови:

1) ІКК розглядається як складова професійної компетентності, що складається з набору компетенцій, що дозволяють використовувати ІКТ для вирішення професійних завдань, що враховує специфіку фахової діяльності, а також специфіку та характер ІКТ, що використовуються у діяльності працівників соціальної сфери;

2) створені організаційні (організація інформаційно-комунікаційного простору, створення електронної бази науково-методичних та програмних засобів формування ІКК), педагогічні (особистісно зорієнтований, системний, діяльнісний та компетентнісний підходи у процесі формування ІКК науково-технічних, методичних та інструментальних засобів, спрямованих на

активізацію пізнавальної та інформаційно-комунікаційної діяльності) умови формування ІКК;

3) забезпечується моніторинг та оцінка результативності процесу формування ІКК студентів як складової професійної компетентності.

У нашому дослідженні взяло участь 32 працівники соціальної сфери області (2024-2025 рр.).

На першому етапі здійснювався аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури; вивчалися нормативні та програмні документи. Було висунуто початкову гіпотезу, визначено об'єкт, предмет, цілі, завдання дослідження, складено анкети, запитальники; здійснювалася обробка та апробування діагностичного інструментарію, проводився констатуючий етап експерименту.

На другому етапі розроблено тематику практичних завдань, проводився формуючий етап експерименту, здійснювалося відстеження результативності дослідно-експериментальної роботи; оброблялися та аналізувалися її результати.

На третьому етапі здійснювалися аналіз, систематизація, узагальнення, обробка фактичних матеріалів, даних дослідно-експериментальної роботи; визначалося співвідношення гіпотези та експериментальних результатів; уточнювалися науково-методичні рекомендації щодо формування ІКК; здійснювалася літературна обробка дисертації.

Достовірність та обґрунтованість наукових результатів та висновків дослідження забезпечені узгодженістю основних положень та методів дослідження з ідеями сучасних психолого-педагогічних концепцій; повнотою аналізу опублікованих психолого-педагогічних досліджень із профілю дослідження; опорою на фундаментальні психолого-педагогічні концепції та положення; використанням комплексу методів дослідження, адекватних його об'єкту, меті, завданням та логіці; репрезентативністю вибірки;

підтвердженням висунутої гіпотези; результатами дослідження; позитивною динамікою зростання рівня ІКК фахівців соціальної сфери.

Нами встановлено, що процес формування ІКК здійснюється більш ефективно у спеціально створених умовах, яке ми розглядаємо у вигляді інформаційно-комунікаційного простору, компонентами якого є: 1) проєктно-дослідницький, 2) програмний, 3) комунікативний, 4) комунікаційний, 5) професійно-адаптуючий, 6) практико зорієнтований, 7) організаційно-технічний простір. Виявлено та експериментально перевірено особливості формування ІКК, які визначені змістом їх ІКК, що відображає специфіку фахової діяльності; ІКК характеризується оптимальністю, пріоритетністю, динамізмом, адаптивністю, інтегративністю, інноваційністю, пропедевтичністю; має загальноінтелектуальний характер і рівневу структуру сформованості. Визначено, що при використанні науково-технічних, методичних та інструментальних засобів, а також таких прийомів як проблемні ситуації, навчальні та педагогічні завдання, що стимулюють пізнавальний інтерес та активізують інформаційно-комунікаційну діяльність, забезпечується цілеспрямоване формування ІКК. Застосовано комплекс критеріїв оцінки рівнів ІКК, що включає в тому числі рівні та критерії: 1) операційно-діяльнісний, 2) мотиваційно-потребовий, 3) пізнавально-когнітивний, 4) контрольнo-коригуючий, 5) предметно-змістовний, 6) рефлексивно-прогностичний.

Створення організаційних і психолого-педагогічних умов формування ІКК являє собою етап організації предметно-спеціальних знань, умінь, навичок і способів професійно-педагогічної діяльності, що дозволяють адекватно оцінювати завдання, що виникають, проблему і, використовуючи ІКТ, вирішувати її. Організаційні та педагогічні умови формування ІКК поєднують: 1) організаційні умови: організація ІКОП, створення та використання електронної бази науково-методичних та програмних засобів формування ІКК; 2) педагогічні: базування процесу формування ІКК на особистісно

зорієнтованому, системному, діяльнісному та компетентнісному підходах;
 3) виявлення та реалізація структури та змісту процесу формування ІКК;
 4) використання у процесі формування ІКК науково-технічних, методичних та інструментальних засобів, спрямованих на активізацію пізнавальної та інформаційно-комунікаційної діяльності.

Процес формування ІКК здійснюється більш ефективно в умовах активного використання можливостей освітнього довкілля, яке ми розглядаємо як особливим чином організований інформаційно-комунікаційний простір, що сприяє формуванню ІКК фахівців соціальної сфери. Специфіка особливим чином організованого інформаційно-комунікаційного простору полягає в єдності кількох просторів: 1) інформаційно-навчального, 2) проєктно-дослідницького, 3) програмного, 4) комунікативного, 5) комунікаційного, 6) практико зорієнтованого, 7) організаційно-технологічного та 8) професійно-адаптуєчого. Інформаційно-комунікаційний простір має характеристики, що мають властивості принципів: цілісності, відкритості, адаптивності, інтегративності, безперервності, результативності. Важливою умовою формування ІКК є активізація процесу формування ІКК на основі використання таких прийомів як проблемні ситуації, педагогічні завдання, які стимулюють пізнавальний інтерес та активізують інформаційно-комунікаційну діяльність.

Проведене практичне дослідження дозволило зробити такі висновки. Рівень сформованості ІКК до кінця експерименту змінився. В експериментальній групі по операційно-діяльному критерію збільшилася кількість осіб із «високим» і «середнім» рівнем в середньому в 2 рази: «високий рівень» вмінь змінився з 8% до 17%, «середній рівень» з 12% до 22%; орієнтовні вміння високого рівня змінилися з 6% до 18%, середнього рівня з 30% до 47%; інструментальні вміння високого рівня з 12% до 21%, середнього рівня – з 22% до 43%. Рівень сформованості ІКК за пізнавально-когнітивним критерієм також зазнав суттєвих змін: в експериментальній групі вдвічі зросла

кількість осіб із «високим рівнем» сформованості, більш ніж удвічі – із «середнім рівнем». Рівень сформованості ІКК за предметно-змістовним критерієм свідчить про позитивну динаміку: учетверо зросла кількість осіб, які мають «високий рівень», учетверо зменшилася кількість осіб, які мають «низький рівень». Рівень сформованості ІКК за мотиваційно-потребовим критерієм свідчить про позитивні результати експерименту: більш ніж у 3,5 рази зросла кількість осіб, які мають «високий рівень», утричі – кількість осіб, які мають «середній рівень». Рівень сформованості ІКК за контрольно-коригуючим критерієм не дивлячись на те, що є позитивні результати за кількістю осіб, які мають «середній рівень» (16% – початок експерименту, 18% – закінчення), все одно залишається низьким, порівняно з іншими критеріями. Рівень сформованості ІКК за рефлексивно-прогностичним критерієм також дав незначні позитивні результати: високий рівень зріс на 21%, середній на 6%, низький зменшився на 8%. Порівняльні дані самооцінки сформованості ІКК за підсумками формуючого етапу експерименту свідчать про збільшення рівня вмінь: користуватися текстовими процесорами на 31%, графічними – на 40%, табличними на 28%; умінь здійснювати пошук документів у базі даних на 52%, умінь здійснювати передачу інформації – на 21%, умінь отримувати інформацію з віддаленої бази даних – на 24%, умінь класифікувати інформаційні ресурси – на 37%, умінь здійснювати інформаційні запити – на 33%, умінь здійснювати телекомунікаційний доступ до бази даних 28% та ін.

Спираючись на отримані результати, ми представили свій погляд на організаційні та психолого-педагогічні умови формування ІКК фахівців соціальної сфери, які ми розглядаємо, по-перше, у вигляді особливо організованого інформаційно-комунікаційного освітнього простору, що сприяє формуванню ІКК. Якісними характеристиками, що мають властивості принципів інформаційно-комунікаційного простору, нами встановлені

наступні: безперервність, цілісність, відкритість, адаптивність, інтегративність, системність, комплексність, прогностичність.

Проведене дослідження дозволяє висновувати про те, що у науці РПСК сприймається як найважливіша складова фахової компетентності, формування якої доцільно здійснювати на етапі навчання, що передбачає необхідність створення умов, які сприяють вільному доступу до зростаючих обсягів інформації в суспільстві, до бази даних, до електронних архівів, довідкових енциклопедій, а також активного застосування РПСТ для різнобічного розвитку особистості. У свою чергу ІКК фахівця соціальної сфери – це усвідомлення ролі інформаційно-комунікаційних аспектів інформатизації суспільства; знання, уміння, володіння ІКТ з урахуванням специфіки фахової роботи.

Інформаційна та комунікаційна компетентності не розглядаються нами як самостійні, а як єдина ІКК, що пояснюється їхньою взаємозумовленістю. Також наголошується на можливості комунікаційної взаємодії без інформаційної забезпеченості. Формування ІКК є цілісним поетапним процесом долучення до сфери інформаційно-комунікаційної освітньої діяльності з метою вдосконалення професійно-педагогічної компетентності у сфері інформаційно-комунікаційних зв'язків під впливом зовнішніх та внутрішніх впливів на основі мотиваційно-потребового, операційно-діяльнісного, пізнавально-когнітивного, контрольного-коригувального, предметно-змістовного та рефлексивно-прогностичного компонентів. ІКК характеризуються оптимальністю, пріоритетністю, динамізмом, адаптивністю, інтегративністю, інноваційністю, пропедевтичністю. ІКК носить надпредметний, загальнонавчальний, загальноінтелектуальний характер і має рівні (базовий, предметно-зорієнтований і психолого-педагогічний).

Формування ІКК забезпечується:

1) науково-технічними засобами (локальні, глобальні мережі; електронні бібліотеки, комп'ютерні навчальні системи, мультимедіа та гіпермедіа технології та ін.);

2) методичними засобами (комп'ютерні програми, комп'ютерні електронні підручники, електронні посібники, методичні рекомендації та ін.);

3) інструментальні засоби (лекції, практикуми, бази даних, телекомунікаційні засоби та ін.).

Формувальний етап показав, що рівні ІКК по закінченні експерименту змінився за предметно-змістовним – у 4 рази, за мотиваційно-потребовим у 3,5 рази. Рівень сформованості ІКК за контрольнo-коригуючим та рефлексивно-прогностичним критеріям змінився мало, всього на 2%, у той час як за попередніми критеріями в рази.

3.2. Практичні рекомендації з формування ІКК у працівників соціальної сфери

Практичні рекомендації із застосування інформаційно-комунікаційних технологій у працівників соціальної сфери є важливим кроком на шляху підвищення їх професіоналізму та адаптації до вимог сучасного інформаційного середовища. Ураховуючи стрімкий розвиток цифрових технологій та глобальну інформатизацію суспільства, ефективне використання ІКТ у соціальній сфері здатне значно підвищити якість надання соціальних послуг та полегшити управлінські та комунікаційні процеси.

Інтеграція ІКТ у процес підготовки та перепідготовки фахівців соціальної сфери. Розробка та впровадження сучасних навчальних програм, що включають не лише теоретичні, але й практичні аспекти використання ІКТ, є необхідною умовою формування необхідної компетентності у працівників

соціальної сфери. Такі програми мають включати як базові навички користування комп'ютерними системами і програмами, так і специфічні інструменти для роботи в межах соціальної сфери, такі як інформаційні платформи для моніторингу стану клієнтів, платформи для управління проектами, соціальні мережі для комунікації з клієнтами та органами влади тощо.

Формування культури використання цифрових технологій у професійній діяльності. Для досягнення успіху у формуванні ІКТ у працівників соціальної сфери, важливим є не лише навчання користуванню технічними засобами, а й створення культури використання ІКТ в професійному середовищі. Це передбачає наявність розуміння важливості ІКТ для ефективної взаємодії з клієнтами, зростання рівня їх задоволеності послугами, покращення комунікації та оптимізації внутрішніх процесів в організаціях. Тому, важливо акцентувати увагу на інтеграції ІКТ в усі етапи соціальної роботи, зокрема в плануванні, реалізації та оцінці результатів наданих послуг.

Створення міждисциплінарних навчальних програм та ресурсних центрів. Ураховуючи багатогранність проблем, з якими стикаються працівники соціальної сфери, доцільно створювати міждисциплінарні навчальні курси та тренінги, що поєднують знання з психології, соціології, педагогіки та ІТ. Такі курси повинні враховувати специфіку різних галузей соціальної роботи та включати вправи та кейс-методи, що дозволяють використовувати ІКТ для вирішення реальних проблем соціальної роботи. Крім того, створення ресурсних центрів для самостійного навчання, з доступом до сучасних інформаційних матеріалів і платформ, дозволить працівникам отримати необхідну підтримку та можливість постійного оновлення своїх знань.

Розвиток системи онлайн-консультацій та підтримки фахівців соціальної сфери. Враховуючи постійну потребу працівників соціальної сфери

в отриманні професійної допомоги та консультацій, створення платформ для онлайн-підтримки фахівців є ефективним шляхом інтеграції ІКТ у практичну діяльність. Такі платформи можуть забезпечити доступ до актуальних методичних матеріалів, провести вебінари або онлайн-курси, сприяти обміну досвідом серед колег і дозволяти швидко реагувати на зміни в законодавстві та соціальних потребах.

Забезпечення умов для безперервного навчання і професійного зростання. Працівники соціальної сфери мають постійну потребу в оновленні своїх знань, особливо в умовах швидкого технологічного прогресу. Тому необхідно створювати умови для безперервного навчання, впроваджуючи систему мотивації до саморозвитку через доступ до сучасних онлайн-курсів, тренінгів, вебінарів. Це допоможе підтримувати високий рівень кваліфікації та готовності до змін у професійній діяльності, що важливо для розвитку ІКТ.

Використання інноваційних технологій для оцінки та моніторингу результативності роботи. Важливим аспектом є застосування ІКТ для оцінки ефективності роботи працівників соціальної сфери, зокрема через впровадження систем моніторингу та аналітики. Це дозволить не лише оцінювати індивідуальні результати працівників, але й визначати рівень використання ІКТ у професійній діяльності, виявляти слабкі місця та вчасно коригувати навчальний процес.

Підвищення доступності ІКТ для всіх категорій працівників. Важливою умовою ефективного формування ІКТ у працівників соціальної сфери є забезпечення доступу до необхідних технологій та ресурсів, незалежно від місця роботи та рівня кваліфікації працівників. Це можна досягти через надання працівникам сучасних комп'ютерних засобів, забезпечення швидкого доступу до Інтернету, а також створення спеціальних навчальних майданчиків і центрів для отримання знань.

Розвиток співпраці з технічними та науковими установами.

Створення ефективних партнерств між установами соціальної сфери та науково-дослідними або технологічними компаніями дозволить підвищити інноваційний потенціал соціальної роботи. Спільна розробка та впровадження нових програмних продуктів або інформаційних платформ для соціальних працівників сприятиме інтеграції передових технологій у практику.

Також ми сформуvalи практичні рекомендації для формування інформаційно-комунікаційної компетентності у працівників соціальної сфери.

Розвиток базових цифрових навичок. **Опанування офісних програм:**навчання роботі з текстовими редакторами, електронними таблицями, програмами для створення презентацій (Microsoft Office, Google Workspace).**Використання хмарних технологій:**ознайомлення з Google Drive, Dropbox для ефективного збереження та обміну інформацією.**Кібербезпека:**формування навичок безпечної роботи в мережі, захисту особистих і професійних даних.

Підвищення інформаційної грамотності. **Навички пошуку інформації:**використання ефективних стратегій для пошуку, відбору та оцінки достовірності інформації в Інтернеті.**Критичне мислення:**аналіз джерел інформації, розпізнавання фейкових новин та маніпулятивного контенту.**Опрацювання інформаційних потоків:**організація інформації для підвищення ефективності прийняття рішень у професійній діяльності.

Розвиток комунікаційних навичок у цифровому докiллі. **Онлайн-комунікація:**використання електронної пошти, месенджерів, відеоконференцій (Zoom, Microsoft Teams) для ефективної взаємодії.**Етикет ділового спілкування:**дотримання норм професійної комунікації в електронних листах і під час онлайн-зустрічей.**Соціальні мережі:**етичне та безпечне використання соцмереж для професійної діяльності, популяризації соціальних послуг.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у професійній діяльності. Автоматизація робочих процесів: використання CRM-систем для управління роботою з клієнтами, ведення електронної документації. **Платформи для навчання:** застосування онлайн-курсів і вебінарів для безперервного професійного розвитку. **ІКТ для соціальних проєктів:** використання інструментів для організації та моніторингу соціальних програм (Trello, Asana).

Формування міжособистісних комунікаційних компетентностей. **Навички активного слухання:** удосконалення вмінь емпатійної та конструктивної взаємодії. **Управління конфліктами:** використання технік ненасильницької комунікації для вирішення професійних суперечок. **Крос-культурна комунікація:** підготовка до роботи з клієнтами різних культурних та соціальних середовищ.

Психологічна підтримка під час цифровізації. Подолання цифрового стресу: навчання методам управління емоціями, що пов'язані з перенавантаженням інформацією. **Баланс офлайнової та онлайн-діяльності:** формування навичок тайм-менеджменту для збереження психоемоційної стабільності.

Організація навчальних заходів. Проведення тренінгів і семінарів: регулярні заняття з ІКТ, орієнтовані на практичні завдання соціальної роботи. **Професійні майстер-класи:** залучення експертів для обміну досвідом щодо використання новітніх інформаційних технологій. **Створення навчальних програм:** інтеграція модулів з інформаційно-комунікаційної компетентності у програми підвищення кваліфікації.

У результаті ефективного впровадження цих рекомендацій, фахівці соціальної сфери зможуть не лише покращити власну професійну компетентність, а й забезпечити більш високий рівень надання послуг

населенню, що зараз дуже важливо для подальшої повоєнної відбудови і поступу в майбуття.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження зосереджує увагу на організаційних та психолого-педагогічних умовах її формування у фахівців соціальної сфери. Метою цього дослідження є спроба розгляду проблеми професійно-педагогічної компетентності через призму формування ІКК, а також визначення основних аспектів, які впливають на розвиток цієї компетентності в умовах сучасних педагогічних і психологічних викликів. У цьому контексті подальше поглиблене вивчення проблеми має передбачати вивчення аспектів підвищення кваліфікації фахівців, що є необхідним для постійного оновлення знань і навичок, відповідно до швидко змінюваних умов інформаційного суспільства. Підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери у сфері ІКК має стратегічне значення для забезпечення високої якості професійної діяльності. Водночас цей напрямок дослідження є перспективним для формування нових інформаційно-педагогічних технологій, здатних оптимізувати навчальний процес через використання сучасних засобів електронного навчання та створення міждисциплінарних навчально-методичних комплексів на фізичних чи віртуальних електронних носіях.

ВИСНОВКИ

1. За умов зростання обсягів професійної інформації у соціальній сфері, розвитку інформаційно-пошукових систем та комп'ютерних технологій у діяльність закладів соціального захисту населення впроваджуються інноваційні форми та технології роботи, що дозволяють розширити спектр соціальних послуг, а також вагомо підвищити їхню якість та ефективність. Дані зміни зумовили підвищені вимоги до рівня професійної підготовки фахівців соціальної сфери, котрі здатні оперувати великими масивами інформації, здійснюючи збір і систематизацію якої, фахівець приймає рішення, складає програму дій, визначає зміст, організаційні форми та методи соціальної роботи. Цим актуалізується значущість удосконалення процесу професійної підготовки працівників соціальної сфери, що спрямована на формування їхньої інформаційно-комунікаційної компетентності.

2. Інформаційно-комунікаційна компетентність – це важливий чинник професійного та особистісного розвитку в сучасному цифровому суспільстві. Її формування вимагає комплексного підходу, що охоплює технічні, комунікативні та етичні аспекти. Розуміння сутності та значення цієї компетентності сприяє не лише підвищенню ефективності професійної діяльності, але й формуванню стійкості до викликів цифрового довкілля. Одним із основних викликів розвитку компетентності є швидкі технологічні зміни та необхідність постійного оновлення знань. Нині надважливо враховувати різноманітність психолого-педагогічних характеристик фахівців, що впливає на ефективність навчальних стратегій. Перспективними напрямками є впровадження адаптивних систем навчання, використання штучного

інтелекту для персоналізації освітніх процесів та розвиток цифрових платформ для самонавчання.

3. Психолого-педагогічні аспекти розвитку компетентності у професійній діяльності мають важливе значення для формування конкурентоспроможних фахівців соціальної сфери, котрі здатні ефективно працювати в умовах швидких змін. Комплексний підхід, який враховує психологічні особливості особистості та педагогічні методи, забезпечує успішний професійний розвиток та адаптацію до сучасних викликів. Психолого-педагогічні аспекти сприйняття цифрового довкілля є складним і багатогранним феноменом, який вимагає уваги з боку не лише психологів, а й розробників цифрових технологій, соціальних антропологів і медіаекспертів. Вивчення цього аспекту допомагає не лише зрозуміти, як цифрові інструменти впливають на свідомість людини, а й створювати більш ефективні стратегії використання технологій, які сприятимуть збереженню психічного здоров'я та благополуччя в умовах всезагальної цифровізації людства у XXI столітті.

4. Проведене нами дослідження не претендує на повний і всебічний розгляд такої складної і багатогранної проблеми, як формування інформаційно-комунікаційної компетентності, а головно зосереджує увагу на організаційних та психолого-педагогічних умовах її формування у фахівців соціальної сфери. Метою цього дослідження є спроба розгляду проблеми професійно-педагогічної компетентності через призму формування ІКК, а також визначення основних аспектів, які впливають на розвиток цієї компетентності в умовах сучасних педагогічних і психологічних викликів. Підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери у сфері інформаційно-комунікаційної компетентності має стратегічне значення для забезпечення високої якості професійної діяльності.

5. Важливим є також забезпечення доступу до інформаційно-методичних ресурсів, що дозволяє не лише полегшити процес підготовки, але й забезпечити

можливість тиражування передових психолого-педагогічних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології постають важливим інструментом у процесі підготовки фахівців у соціальній сфері, оскільки вони можуть значно підвищити ефективність навчання і зробити його більш гнучким і доступним для широких аудиторій. Наше дослідження показало, що високоефективні професійно спрямовані системи інформаційно-комунікаційної підготовки фахівців соціальної сфери залишатимуться одним із найактуальніших завдань сучасної педагогіки і психології. За умов глобальної інформатизації суспільства рівень інформаційно-комунікаційної компетентності стають визначальним фактором конкурентоспроможності фахівців на ринку праці, оскільки від рівня володіння сучасними ІКТ значною мірою залежить ефективність їх професійної діяльності на робочому місці.

6. Запропонована модель формування інформаційної компетентності соціальних працівників засобами комп'ютерних технологій складається з цільового та організаційного блоків, що визначають вимоги до організації аналізованого процесу; технологічного блоку, що зумовлює зміст процесу формування інформаційної компетентності соціального працівника, та інтегративно-результативного детермінуючого передбачуваного результату. Модель є цілісною психолого-педагогічною системою, оскільки всі її структурні елементи взаємопов'язані між собою, несуть певне смислове навантаження та націлені на кінцевий результат – формування у соціального працівника високого рівня інформаційно-комунікаційної компетентності. Таким чином, врахування тенденцій глобальної інформатизації та розвитку цифрових технологій є важливим аспектом при розгляді проблеми підготовки фахівців соціальної сфери. Подальші дослідження мають сприяти створенню умов для інтенсифікації навчального процесу через інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечить підвищення професіоналізму в

соціальній сфері і відповідно до вимог сучасного повно інформатизованого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акуліч М. Тролінг як феномен мережі Інтернет. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2012. №3. С.175-185.
2. Андрієнко А.О. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Чернігів: ЧДПСТП, 2008. С.288-292.
3. Асєєва Ю.О. Психологічні засади кіберадикцій в підлітковому та юнацькому віці: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2021. 458 с.
4. Бебик В.М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації. *Інформація і право*. 2011. №1 (1). С.41-49.
5. Биков В.Ю., Жук Ю.О. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Зб. наук. роб. Вип. 1(5). 2003. С. 64-76.
6. Буртовий С.В. Хмарні технології в освіті: Microsoft, Google, IBM. URL: <http://oin.in.ua/osvitni-hmarymicrosoft-google-ibm-suchasni-instrumenty-formuvannya-osvitnoho-seredovyschanavchalno-doslidnytskoji-diyalnosti-ditej>. Дата звернення 30.01.2025.
7. Варіативність соціалізації особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства: монографія / за ред. Н.М.Токаревої. К.: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. 220 с.
8. Веретенко Т.Г., Снітко М.А. Компетентнісний підхід до діяльності підлітків у інтернет-мережі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2010. Вип.84. С.35-39.

9. Войтович Н.В., Найдьонова А.В. Використання хмарних технологій Google та сервісів web 2.0 в освітньому процесі. Методичні рекомендації. Дніпро: ДПТНЗ «Дніпровський центр ПТОТС», 2017. 113 с
10. Герасименко І.В. Використання технологій дистанційного навчання в підготовці майбутніх спеціалістів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. № 3(41). С. 232-247.
11. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
12. Гуревич Р.С. Сучасні інформаційні засоби навчання : навчальний посібник. Київ. Освіта України, 2007. 536 с.
13. Деркаченко Я.А. Соціальні мережі як середовище для технологій маніпулятивного впливу. *Сучасний захист інформації*. 2016. №1. С. 51-59.
14. Долинський Є.В. Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів з використанням технологій дистанційного навчання. Хмельницький, 2012. 280 с.
15. Дронь В.В. Google-сервіси в навчальній діяльності викладачів: методичні рекомендації. *Економіка в школах України*. 2017. № 4. С. 2-7.
16. Камінська О.В. Аналіз емпіричного дослідження інтернет-залежності підлітків та юнаків. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С. 339-348.
17. Камінська О.В. Чинники розвитку інтернет-залежності. *Психологічні перспективи*. 2015. Випуск 25. С.65-75.
18. Кареліна О.В. Формування умінь з інформаційних технологій у процесі дистанційного навчання студентів вищих економічних навчальних закладів: дисертація, канд. пед. наук. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2005. 215 с.
19. Коломієць О.Г. Медіасоціалізація молоді в сучасному медіапросторі. *Information technologies in education*. 2018. №4 (37). С.64-67.

20. Лазаренко О.А., Веретенко Т.Г. Формування безпечної поведінки в інтернет-мережі. Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття (7 серпня 2020 рік, Черкаси, Україна). Черкаси: МЦНД, 2020. Том 2. С. 26-28.
21. Максимова Н.Ю. Соціально-психологічний аспект адиктивної поведінки підлітків та молоді. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2000. 200 с.
22. Нісімчук А.С. Педагогічна технологія : підручн. для підг. бакалаврів. Київ, 2003. 163 с.
23. Олексюк В. Психологічні особливості інтернет-залежності в підлітковому віці. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія: Психологія. 2015. №37. С. 200-212.
24. Олійник В.В. Підвищення кваліфікації керівників освіти за дистанційною формою навчання. Київ: Логос, 2006. 408 с.
25. Посохова В.В. Огляд практик спілкування в мережі Інтернет. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Вип. 31 (34). К.: 2012. С.93-102.
26. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології: навч. посібник. Харків, 2005. 224 с.
27. Сергеева Н.В. Особливості соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки у шкільному середовищі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. К. 2007. Вип. 10. Кн. 2. С.142-149.
28. Синельникова Т.В. Психологічні особливості підлітків – активних користувачів соціальних мереж. *Наука і освіта*. 2014. №1. С.50-55.
29. Столбов Д. Особливості інтернет-діяльності сучасного підлітка. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія «Педагогіка». 2014. № 1 (12). С. 227-233.

30. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в навчанні: методика, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. VIP. 44. Київ – Вінниця: ТОВ Планер, 2016. С. 290-294.

31. Тверезовський В.А., Лукова-Чуйко Н.В. Обробка інформації у вищій та дистанційній освіті: на роздоріжжі. *Методика викладання математики, фізики та інформатики*. Т. XIII (2015), т. 3 (37). С. 215-219.

32. Церковний А. Аспекти формування інтернет-залежності. *Соціальна психологія*. 2014. (№5 (7)). С.149-154.

33. Шинкарук В.І., Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

34. Шугайло Я.В. Інтернет-залежність та проблеми її профілактики серед дітей та підлітків. *Вісник Запорізького національного університету*. Педагогічні науки. Запоріжжя, 2015. №2 (25). С.17-24.

35. Abigail E. D., Kelsey D. O., Mojisola F. T., Jon D. E. Fear of missing out (FoMO) and rumination mediate relations between social anxiety and problematic Facebook use. *Addictive Behaviors Reports*. 2019. Vol. 9.

36. Aderet A. Alert: The Dark Side of Chats Internet without Boundaries. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*. 2009. Vol. 46, no. 3. P. 162–171.

37. Andreassen C. S., Pallesen S. Social network site addiction an overview. *Current Pharmaceutical Design*. 2014. Vol. 20. P. 4053–61.

38. Dewi R. K., Efendi F., Has E. M., Gunawan J. Adolescents' smartphone use at night, sleep disturbance and depressive symptoms. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*. 2018.

39. Griffiths M. D. A componets model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*. 2005. Vol. 10. P. 191–197.

40. Young K. S. Psychology of computer use: addictive use of the Internet, a case that breaks the stereotype. *Psychological Reports*. 1998. Vol. 79. P. 899–02.